

บทที่ 6

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ในเขตพื้นที่หน่วยจัดการต้นน้ำแม่ด้วง จังหวัดเชียงราย” มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม และปัจจัยจากการดำเนินงานตามโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูงกับความเห็นของหัวหน้าครัวเรือนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
3. เพื่อศึกษาถึงปัญหา-อุปสรรค และข้อเสนอแนะของหัวหน้าครัวเรือนต่อการดำเนินงานตามโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ เป็นหัวหน้าครัวเรือนบ้านลีซอห้วยसानหมู่ที่ 1 ตำบลห้วยชมภู อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นพื้นที่ในโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูงของหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ด้วง ขนาดของกลุ่มประชากรตัวอย่างได้จากตาราง Selection of Sample Size ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ได้ประชากรตัวอย่าง จำนวน 83 ตัวอย่าง และเพื่อให้การเลือกประชากร กลุ่มตัวอย่างเป็นไปตามโอกาสทางสถิติ แบบ Simple Random Sampling จึงใช้วิธีการจับสลากรายชื่อเลขที่บ้าน จำนวน 83 ครัวเรือน จากจำนวนทั้งสิ้น 98 ครัวเรือน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้จากแบบสอบถามที่ผู้ศึกษาวิจัยจัดทำขึ้น โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องครอบคลุมเนื้อหาที่ศึกษา ตลอดจนความชัดเจนและความเหมาะสมทางภาษา แล้วนำไปทดสอบกับประชากรในหมู่บ้านอื่น ที่มีสภาพความเป็นอยู่ใกล้เคียงกัน คือ หัวหน้าครัวเรือนบ้านลีซอแม่มอญ หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยชมภู อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จำนวน 30 ตัวอย่าง เพื่อหาประสิทธิภาพของเครื่องมือ ผลจากการคำนวณหาความเชื่อมั่นได้เท่ากับ 0.8031

ผู้วิจัยได้จัดเก็บข้อมูลด้วยตนเองและผู้ช่วยวิจัย ได้แบบสอบถามครบจำนวน 83 ตัวอย่าง ข้อมูลที่รวบรวมได้นำมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ SPSS (Statistical Package for the Social Science) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) การหาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ส่วนการทดสอบหาความสัมพันธ์ระหว่าง

ตัวแปรอิสระ ซึ่งได้แก่ ระยะเวลาที่อยู่อาศัยระดับการศึกษาเป็นสมาชิกกลุ่ม การเป็นกรรมการหมู่บ้าน อาชีพ การได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การได้รับข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์ในการเข้ารับการฝึกอบรมดูงานจากโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูงและการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการ กับ ตัวแปรตาม ซึ่งได้แก่ ความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนต่อการจัดการทรัพยากรตามโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อทดสอบความมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยตัวแปรอิสระที่มี 2 กลุ่ม วิเคราะห์ ด้วย t-test ส่วนตัวแปรอิสระที่มีตั้งแต่ 3 กลุ่มขึ้นไป ค่าสถิติที่ใช้ คือการวิเคราะห์การแปรผันแบบทางเดียว (One Way Analysis of Variance) และหากพบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 จะทำการเปรียบเทียบเชฟเฟ (Schfite's test) เพื่อทดสอบว่ากลุ่มย่อยคู่ใดบ้างที่แตกต่างกัน

6.1 ข้อมูลทั่วไป

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในหมู่บ้านนานกว่า 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 92.8 การศึกษาส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือ คิดเป็นร้อยละ 77.1 สำหรับผู้ที่จบระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 คิดเป็นร้อยละ 10.8 และจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 คิดเป็นร้อยละ 7.2 อาชีพของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ คิดเป็นร้อยละ 97.6 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป อาชีพทำสวนคิดเป็นร้อยละ 1.2 การเป็นสมาชิกองค์กรในหมู่บ้านส่วนใหญ่ เป็นสมาชิกคิดเป็นร้อยละ 81.9 และผู้ที่ เป็นคณะกรรมการหมู่บ้านคิดเป็นร้อยละ 89.2 ส่วนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้านเพื่อประกอบอาชีพและสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย อาหารและน้ำ คิดเป็นร้อยละ 100.0 นอกจากนั้น การใช้เป็นพืชสมุนไพรคิดเป็นร้อยละ 98.8 สำหรับผู้ที่ตอบว่าใช้เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวคิดเป็นร้อยละ 13.3 การได้รับข้อมูลข่าวสารการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ส่วนใหญ่เคยได้รับข้อมูลข่าวสารคิดเป็นร้อยละ 73.5 นอกจากนั้นจากสื่อหนังสือพิมพ์และวารสาร คิดเป็นร้อยละ 7.2 และ 4.8 ตามลำดับ สำหรับผู้ที่ไม่เคยคิดเป็นร้อยละ 26.5 และสื่อที่ได้รับข้อมูลข่าวสารสำหรับผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับ ข้อมูลข่าวสารส่วนใหญ่ ได้รับข้อมูลข่าวสารผ่านทางโทรทัศน์ คิดเป็นร้อยละ 98.4 จากวิทยุคิดเป็นร้อยละ 38.5 และโดยเจ้าหน้าที่โครงการคิดเป็นร้อยละ 25.3 นอกจากนั้นจากสื่อหนังสือพิมพ์และวารสารจำนวนร้อยละ 7.2 และ 4.8 ตามลำดับ สำหรับผู้ที่เคยเข้าฝึกอบรมด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ และผู้ที่ไม่เคยเข้าฝึกอบรมคิดเป็นร้อยละ 67.5 ผู้ที่เคยเข้าฝึกอบรมคิดเป็นร้อยละ 32.5 และผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ที่เคยเข้าร่วม การศึกษาดูงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ และส่วนใหญ่ไม่เคยศึกษาดูงาน คิดเป็นร้อยละ 79.5 ส่วนผู้ที่เคยศึกษาดูงานคิดเป็นร้อยละ 20.5 ผู้ที่เคยเข้าพบปะ

คิดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่โครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง พบว่าส่วนใหญ่ กลุ่มตัวอย่างไม่เคยเข้าพบปะติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ คิดเป็นร้อยละ 65.1 ส่วนผู้ที่เคยพบปะประสานงานกับเจ้าหน้าที่ คิดเป็นร้อยละ 34.9

6.2 ความรู้ความเข้าใจของหัวหน้าครัวเรือนที่เกี่ยวกับโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง

สำหรับประเด็นคำถามที่ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์มีความรู้ความเข้าใจต่อโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง อย่างถูกต้อง โดยมีคะแนนมากกว่า 50 ขึ้นไปได้แก่ การจัดทำเหมืองฝายขนาดเล็ก จะทำให้สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ได้ดีกว่าการไม่มีการจัดทำเหมืองฝายขนาดเล็ก มีคะแนน 81 คะแนน การจะตัดไม้ในป่าไปใช้ จะต้องขออนุญาต จากคณะกรรมการขององค์การด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรก่อนมีคะแนน 79 คะแนน การอบรมไฟฟ้าเป็นกิจกรรมของโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูงมีคะแนน 78 คะแนน โครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูงไม่เป็นผู้ว่าจ้างให้ชาวบ้านทำรูปแผนที่จำลองภูมิประเทศ มีคะแนน 76 คะแนน กรมประชาสัมพันธ์ไม่ใช่เป็นผู้มอบอุปกรณ์ดับไฟป่าให้หมู่บ้านมีคะแนน 75 คะแนน ชาวบ้านไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมฝึกอบรมหลักสูตรต่าง ๆ ที่โครงการจัดทำทั้งหมดมีคะแนน 74 พื้นที่ป่าชุมชนเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำของหมู่บ้าน ซึ่งท่านไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้มีคะแนน 66 คะแนน โครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง เป็นผู้แต่งตั้งสมาชิกองค์กรของหมู่บ้าน มีคะแนน 65 คะแนน สำหรับประเด็นคำถามที่ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์มีความรู้ความเข้าใจไม่ถูกต้อง โดยมีคะแนนต่ำกว่า 50 คะแนนลงมาได้แก่ พื้นที่ป่าของหมู่บ้านแบ่งออกเป็น พื้นที่ป่าอนุรักษ์ป่าชุมชนและป่าใช้สอยมีคะแนน 49 คะแนน และท่านได้นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมตามโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ไปปลูกพืชแบบอนุรักษ์ ดิน น้ำ และระบบเกษตรป่าไม้ มีคะแนน 33 คะแนน

6.3 ระดับความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือน ต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง

ระดับความคิดเห็นด้วยอย่างยิ่ง

โครงการฯ จัดให้มีการสำรวจรังวัดพื้นที่ทำกิน เพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่ทำกินที่แน่นอน มีคะแนนค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.47 โครงการฯ จัดให้มีการฝึกอบรมเรื่องการดูแลรักษา

ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ มีคะแนนค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.46 เจ้าหน้าที่โครงการฯ แนะนำให้ทำฝายกักเก็บน้ำขนาดเล็กในบริเวณพื้นที่ทำกินในหมู่บ้าน มีคะแนนค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.42 และโครงการฯ เสนอให้มีการจัดทำทะเบียนพื้นที่ทำกินหลังจากมีการสำรวจและป้องกันแนวเขตชัดเจนแล้ว มีคะแนนค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.39 โครงการฯ ได้จัดให้มีการศึกษาดูงานในเรื่องการดูแลรักษาและการแก้ไขปัญหาเรื่องดิน น้ำ ป่าไม้ กับสถานที่ต่าง ๆ มีคะแนนค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.36 เจ้าหน้าที่โครงการฯ ให้จัดทำแนวกันไฟทุกครั้งก่อนที่การเผาไร่ มีคะแนนค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.28 โครงการฯ ได้จัดให้ชุมชนมีโอกาสพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหา และความคิดเห็นในการป้องกันรักษา ดิน น้ำ ป่าไม้ร่วมกันและเจ้าหน้าที่โครงการฯ แจกเครื่องมือดับไฟป่าประจำหมู่บ้าน โดยจะต้องช่วยกันดับไฟป่าทุกครั้งที่เกิดไฟไหม้มีคะแนนค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.27

ระดับความคิดเห็นด้วย

เจ้าหน้าที่โครงการฯ แนะนำให้ท่านทำฝายดักตะกอนในพื้นที่ทำกิน มีคะแนนค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.20 เจ้าหน้าที่โครงการฯ สนับสนุนให้จัดตั้งคณะกรรมการดูแลการใช้น้ำเพื่อการเกษตรและบริโภคในหมู่บ้าน มีคะแนนค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.18

ระดับความคิดเห็นไม่เห็นด้วย

โครงการฯ ได้ให้อำนาจแก่คณะกรรมการฝ่ายอนุรักษ์ยึดพื้นที่ทำกินเป็นของส่วนรวม ได้ให้อีศที่ในกรณีมีพื้นที่ทำกินมากเกินไปและไม่ได้ใช้ทำการเพาะปลูกมีค่าเฉลี่ย 1.93

ระดับความคิดเห็นไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ระดับความคิดของหัวหน้าครัวเรือนต่อโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูงระดับไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ในครั้งนี้ พบว่าไม่มี

6.4 ผลการทดสอบสมมุติฐาน

จากการทดสอบสมมุติฐาน โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way Analysis of Variance) และการทดสอบด้วยสถิติค่าที (t-test) สรุปได้ดังนี้ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนต่อโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชนแตกต่างกัน มีความคิดเห็นด้วยต่อโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูงไม่ต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีความคิดเห็นด้วยไม่ต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพแตกต่างกัน มีความคิดเห็นด้วยต่อโครงการวนศาสตร์ชุมชนไม่ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลการทดสอบค่าที (t-test) ความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนต่อโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรในหมู่บ้าน กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรในหมู่บ้าน มีความคิดเห็นด้วยไม่ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 หัวหน้าครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างที่ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการหมู่บ้าน กับหัวหน้าครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการหมู่บ้าน พบว่า มีความคิดเห็นด้วยต่อโครงการวนศาสตร์ชุมชนไม่ต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างที่เข้าฝึกอบรมกับหัวหน้าครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เข้าฝึกอบรมมีความคิดเห็นด้วยต่อโครงการวนศาสตร์ชุมชน ไม่ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่เคยศึกษาดูงานกับหัวหน้าครัวเรือนกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เคยศึกษาดูงาน มีความคิดเห็นด้วยต่อโครงการวนศาสตร์ชุมชนไม่ต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และกลุ่มตัวอย่างหัวหน้าครัวเรือนที่เคยพบปะติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่โครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง กับหัวหน้าครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เคยติดต่อประสานงาน มีความคิดเห็นต่อโครงการวนศาสตร์ชุมชนไม่ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

6.5 อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ในเขตพื้นที่หน่วยจัดการต้นน้ำแม่ด้วน จังหวัดเชียงราย เป็นการค้นหาคำตอบเกี่ยวกับความคิดเห็น ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะของหัวหน้าครัวเรือนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนเอง อีกทั้งยังเป็นทางเลือกสำหรับการบริหารจัดการที่จะสามารถลดความขัดแย้งในการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชาวบ้าน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถขยายแนวคิดไปยังพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป อันจะส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่าไม้) สามารถฟื้นคืนสภาพที่สมบูรณ์ได้เร็วขึ้น เป็นสังคมที่ยั่งยืนที่มีการจัดการเศรษฐกิจและประชากรของสังคมโดยปราศจากการทำความเสื่อมโทรมให้กับสิ่งแวดล้อม (Sustainable Society)

ผลการศึกษายังพบว่า การดำเนินงานของโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ในเขตพื้นที่บ้านลิซอห้วยसानประสบความสำเร็จ และได้รับการยอมรับจากชุมชนค่อนข้างสูง ทั้งนี้เนื่องจากมีแนวคิดและวิธีการดำเนินงานที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการแก้ปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการให้ความรู้ ความเข้าใจ และการสร้างจิตสำนึก

ให้กับชุมชน สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วันรัช พรินทรากุล (2542) เรื่องความคิดเห็นของผู้นำชุมชนต่อการดำเนินงานของโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ศูนย์จัดการต้นน้ำกอก จังหวัดเชียงราย ซึ่งพบว่าผู้นำชุมชนเห็นด้วยกับการดำเนินงานของโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง แนวคิดและความเชื่อในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาศึกษาของฉัตรจิตา กาญจนพันธ์ (2534) ในเรื่องศักยภาพของชุมชนในการอนุรักษ์ กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน พบว่าชุมชนคนเมืองหรือชาวเขามีศักยภาพในการอนุรักษ์ป่าที่แฝงอยู่ในระบบความเชื่อและวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของคน ป่า น้ำ และที่ดินภายในระบบนิเวศน์ของท้องถิ่น

มีเพียงบางกิจกรรมที่หัวหน้าครัวเรือนผู้ครอบแบบสอบถามไม่เห็นด้วยได้แก่โครงการฯ ได้มอบอำนาจแก่คณะกรรมการฝ่ายอนุรักษ์สามารถยึดพื้นที่ทำกินเป็นของส่วนรวมในกรณีมีพื้นที่ทำกินมากเกินไปและไม่ได้ทำการเพาะปลูก การปลูกพืชแบบขั้นบันได การให้หมู่บ้านเป็นผู้กำหนดแผนงานการปลูกเสริมป่าบริเวณที่ถูกบุกรุกของหมู่บ้าน และรวมถึงการใช้ขอบเขตคู่มือน้ำของหมู่บ้านเป็นตัวแบ่งขอบเขตการควบคุมการใช้พื้นที่ ประเด็นดังกล่าวนี้อาจเกิดจากความไม่รู้หรือจารีตประเพณีซึ่งส่วนใหญ่ยังเป็นสังคมปิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหัวหน้าครอบครัวในกลุ่มที่มีอายุค่อนข้างมาก ทำให้ขาดวิสัยทัศน์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่สอดคล้องกับสถานะโลกปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่อง “ประชากรกับพัฒนาชนบท” การวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยามนุษย์ของมนัส สุวรรณ (2527) ที่พบว่าหัวหน้าครัวเรือนและคนชราจะมีอิทธิพลมากที่สุดต่อการพัฒนาบ้านเศรษฐกิจและสังคม ส่วนประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยโครงการวนศาสตร์ชุมชน พบว่ามีความสอดคล้องกับการศึกษา “ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในบริเวณคู่มือน้ำแม่ปิงตอนบน” ของ ชุติศักดิ์ วิชาภักค, (2531) ที่ระบุว่าประชากรส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 93.3 มีความคิดเห็นสนับสนุนแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในลักษณะของป่าไม้ชุมชน (Community Forest) หรือป่าไม้สังคม (Social Forestry) ทั้งนี้เพราะว่าประชาชนต้องการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์และรักษาป่าไม้ ซึ่งมีอยู่ใกล้ชุมชนของตนเอง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาที่ เรืองชัย ประชुरเวศ (2540) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จขององค์กรประชาชน ตามโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง โดยพบว่ามีเพียงปัจจัยเดียวที่มีผลต่อความสำเร็จขององค์กร ก็จะต้องให้ความสำคัญกับผู้นำองค์กรเป็นอันดับแรก เนื่องจากอิทธิพลของผู้นำมีผลทำให้สมาชิกออกมาร่วมมือร่วมทำงานด้วยอันนำมาซึ่งความสำเร็จขององค์กรในที่สุด

ส่วนประเด็นการใช้ที่ดินในครั้งนี้ พบว่าการศึกษาเกี่ยวกับการใช้และการจัดการทรัพยากรในเขตลุ่มน้ำขานอำเภอสะเมิง และบางส่วนของอำเภอสันป่าตองของ Uraivan Tan Kim Yong ได้เสนอแนะแนวทางการใช้และการจัดการทรัพยากรว่า ควรเปิดโอกาสให้มีการใช้ที่ดินอย่างถูกกฎหมาย และวางแผนการใช้ที่ดินในระยะยาว รวมทั้งสนับสนุนให้สถาบันท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร และให้หลักประกันในสิทธิทำกินอันเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาความยากจน และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกระดับ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของผู้นำอาวุโสบ้านลีซอห้วยล้านต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง

นอกจากนี้ ผลการวิจัยในครั้งนี้ได้สนับสนุนการศึกษาของคารณี อุ๋ยตระกูล (2523) เรื่องความรู้และความคิดเห็นของประชาชน เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาเขียว-เขาคูมภู พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การเป็นผู้นำชุมชน หรือหัวหน้าครัวเรือน การเป็นสมาชิกกลุ่ม ระดับการศึกษา อาชีพ และการรับรู้ข่าวสาร จะเห็นได้ว่าปัจจัยดังกล่าวนี้ล้วนมีผลในเชิงบวกต่อการดำเนินงานของโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูงด้วยเช่นกัน

6.6 ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้นำไปสู่ข้อเสนอแนะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง ดังต่อไปนี้คือ

1. การถือครองที่ดินของชุมชนบนพื้นที่สูง บ้านลีซอห้วยล้านทั้งหมด ไม่มีเอกสารใด ๆ ที่แสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดิน รัฐจึงควรดำเนินการให้มีการจัดสรรที่ดินทำกินที่ถาวร ออกเอกสารสิทธิ์แสดงสิทธิต่าง ๆ อันเป็นการหยุดยั้งการทำลายป่าไม้เพื่อแผ้วถางป่า และควบคุมการขยายพื้นที่ทำกินโดยผิดกฎหมาย
2. ควรนำระบบ เกษตร-ป่าไม้ (Agro-Forestry) มาใช้ในเขตชุมชนบนพื้นที่สูง ซึ่งจะให้ประโยชน์ทั้งด้านการเกษตรและการอนุรักษ์ป่าไม้
3. หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ควรสนับสนุนให้ชุมชนบนพื้นที่สูง ให้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของ และจัดการดูแลรักษาทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ ในชุมชนของตนเอง มากกว่าปล่อยให้เป็นการกระทำของรัฐเพียงฝ่ายเดียว

4. เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ดินทำกิน และคุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติ จึงควรใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต และใช้พื้นที่ดินอย่างเข้มข้น ซึ่งจะเป็นการยับยั้งการขยายพื้นที่เพาะปลูก และการบุกรุกทำลายป่าต่อไป

5. รัฐต้องมีมาตรการเพื่อปลูกฝังทัศนคติที่ดีและถูกต้องต่อการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยผ่านการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ เพื่อให้ชุมชนเกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรของท้องถิ่น

6. ในส่วนของเจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง นับว่ามีบทบาทอย่างมากในชุมชน เนื่องจากจะต้องเข้าไปในพื้นที่และพบปะเยี่ยมเยียนชุมชนที่เป็นสมาชิก เพื่อถ่ายทอดความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการของโครงการฯ ดังนั้นเจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการฯ จะต้องเป็นบุคคลที่เข้าใจในปรัชญาของการทำงานร่วมกับชุมชนเป็นอย่างดี และจะต้องปฏิบัติงานด้วยความเสียสละอดทน

6.7 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้สอดคล้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ จึงควรศึกษาวิจัยเชิงประเมินผลสำเร็จของโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำ ให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านเป้าหมายของโครงการฯ และเปรียบเทียบความคิดเห็นของชุมชนบนพื้นที่สูงแต่ละชนเผ่า ที่มีต่อการดำเนินงานของโครงการวนศาสตร์ชุมชนบนพื้นที่สูง